

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ ВЕЛИЧЧЯ КРАЇНИ ТА «АХІЛЕСОВА П'ЯТА» ЕКОНОМІЧНОГО СЬОГОДЕННЯ

У статті досліджено питання розвитку сільськогосподарського виробництва України, проведено аналіз рентабельності цієї галузі впродовж двох десятиліть із ранжуванням галузі на рослинництво та тваринництво, а також розглянуто головні проблеми сільського господарства країни та розроблено рекомендації, щодо їх подолання.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарська галузь, рентабельність, розвиток.

В статье исследованы вопросы развития сельскохозяйственного производства Украины, проведен анализ рентабельности данной отрасли на протяжении двух десятилетий с ранжированием отрасли на растениеводство и животноводство, а также рассмотрены основные проблемы сельского хозяйства страны и разработаны рекомендации по их преодолению.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, сельскохозяйственная отрасль, рентабельность, развитие.

The article is dedicated the development of agricultural production in Ukraine, the analysis of profitability of the industry for two decades with the ranking region in crops and livestock, as well as the basic problems of the country's agriculture and recommendations to overcome them.

Key words: agriculture, agricultural industry, profitability, growth.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське виробництво завжди було провідною галуззю економічного розвитку України. Більшу частину території нашої країни займають сільськогосподарські угіддя, серед яких можна виділити сінокоси, пасовища та пашні. Історично склалося так, що українському громадянству було надано весь необхідний інструментарій для проведення рентабельної обробки землі: родючі ґрунти, багаті традиції землеробства, сприятливий клімат, освіченні та працьовиті люди – все це є підґрунтям для того, щоб аграрний комплекс займав пріоритетне місце в економіці, гарантуючи задоволення потреб населення в якісних і відносно дешевих продуктах харчування, забезпечував достойний рівень життя селянам та експортний потенціал держави [4, с. 2]. Ще з часів панщини, Україна розцінювалась виключно як сільськогосподарська країна. Виходячи з цього, на неї завжди орієнтувались як на сировинно-матеріальне ресурсне джерело Європи. Заволодіти нашими родючими ґрунтами та правом існування у такому м'якому та сприятливому кліматі намагались не одне покоління, різні народи з усієї Європи. Це призвело до виникнення низки проблем в існуванні та розвитку такої галузі народного господарства України, як сільськогосподарське виробництво.

Серед основних проблем вищезазначеної галузі економіки країни можна виділити наступне:

- низький рівень матеріальних статків та соціального життя сільських громадян України;
- виснаження більшої частини ґрунтів унаслідок постійної їх експлуатації без додержання загально визнаних норм та рекомендацій світового співтовариства щодо цієї галузі;
- відсутність мотивації у працівників селищних регіонів до більш ефективної та кваліфікованої обробки земель та багаторічних насаджень, догляду за домашньою худобою, більш кваліфікованої роботи на пасіках і т. д.;
- великий відсоток ризиковості ведення сільськогосподарської діяльності;
- невдала експортна політика, яку на сьогодні проводить уряд нашої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку фермерства в сільському господарстві України завжди були в центрі уваги досліджень відомих вітчизняних науковців, серед яких В. П. Горьовий, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, Л. О. Мармуль, В. В. Нечитайло, П. Т. Саблук, М. Г. Шульський та ін. [3] Дослідженням проблем розвитку сільськогосподарської галузі та шляхів їх подолання упродовж десятиліть займались не лише

вітчизняні, а й закордонні науковці, серед яких можна виділити таких: Ф. К. Беа, Ю. Бригхем, С. П. Брю, Г. Сигэл Джоэл, Э. Дихтл, Эдвин Дж. Долан, Ф. Котлер, З. Задевиц, Розмари Дж. Кэмпбелл, Калин Д. Кэмпбелл, В. Д. Леонтьев, К. Р. Макконеле, К. Маркс, Т. Т. Негл та інші.

За останні роки у галузі сільського господарства України були зроблені такі нововведення, як прийняття рішення уряду України про виплату дотації фермерським господарствам за здані на переробні підприємства великого вагову худобу і свиней, дороблення закону «Про сільськогосподарські кооперації», а також набрання чинності закону про «Національну кадастрову систему України», який, за оцінками вітчизняних та іноземних експертів, повинен висунути сільськогосподарську галузь України на новий рівень.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу сільськогосподарського виробництва України оцінити потенціал його розвитку.

Виклад основного матеріалу. На цьому етапі розвитку, можна побачити позитивні тенденції у галузі сільськогосподарського виробництва України. Головною з них є те, що нарешті, було подолано кризу 1996-2000 років. Але незважаючи на це, досі не вдалося вийти на рівень виробництва 1990-1991 років, та залишається не відомим, коли, все ж таки, цей крок нарешті буде зроблено. Досі не вдається вивести рентабельність тваринництва на належний рівень, залишається збитковим виробництво м'яса, що призводить до подальшого скорочення поголів'я худоби. Докладніше цю тенденцію можна прослідити у табл. 1 «Рентабельність сільськогосподарського виробництва продукції рослинництва в Україні, 1990-2011 роки» та у табл. 2. «Рентабельність сільськогосподарського виробництва продукції тваринництва в Україні, 1990-2012 роки» [1].

Таблиця 1

Рентабельність сільськогосподарського виробництва продукції рослинництва в Україні, 1990-2011 роки

Роки	Продукція рослинництва	Зерно	Насіння соняшнику	Цукрові буряки	Картопля	Овочі відкритого ґрунту
1	2	3	4	5	6	7
1990	98,3	275,1	236,5	29,5	27,2	27,6
1991	114,6	166,2	307,6	59,9	150,4	60,3
1992	206,5	346	541,6	142,9	233,8	72,8
1993	214,6	361,1	505,6	143,5	68,6	39,4
1994	123,2	214,1	224,1	66	112,1	106,8
1995	55,5	85,6	170,9	31,2	34,3	12,8
1996	29,7	64,6	53	3,8	6,4	-26,5
1997	14,5	37,5	19,4	-10,4	-24,1	-37,4
1998	-3,3	1,9	22	-12	-18,6	-25,2
1999	8	12	54,5	-14,8	-12,5	-12,8
2000	30,8	64,8	52,2	6,1	14	-1,7
2001	35,8	43,3	68,7	1,5	11,4	-0,8
2002	22,3	19,3	77,9	-8,6	24,2	8,9
2003	41,7	45,8	64,3	6,2	33,5	30,9
2004	20,3	20,1	45,2	-0,8	-0,7	-5
2005	7,9	3,1	24,3	4,8	17,8	16,1
2006	11,3	7,4	20,7	11,1	56,2	14,8
2007	32,7	28,7	75,9	-11,1	24,7	14,1
2008	19,6	16,4	18,4	7,1	7,9	11,1
2009	16,9	7,3	41,4	37	12,9	19,1
2010	26,7	13,9	64,7	16,7	62,1	23,5
2011	27,0	32,3	26,1	57,0	36,5	17,7

Таблиця 2

Рентабельність сільськогосподарського виробництва продукції тваринництва в Україні, 1990-2012 роки

Роки	Продукція тваринництва	М'ясо великої рогатої худоби	М'ясо свиней	М'ясо овець та кіз	М'ясо птиці	Молоко	Яйця
1	2	3	4	5	6	7	
1990	22,2	20,6	20,7	2,3	17	32,2	27,3
1991	33,9	43,9	36	29,3	2,6	21,7	47,1
1992	76,1	131,2	95,4	119	32	39,6	67,8
1993	56,7	88	67	84,7	13,4	42	75,1
1994	15,7	29,8	31	28,9	-2,3	-5,2	55
1995	-16,5	-19,8	-16,7	-31,9	-18,4	-23,2	36,5
1996	-39,7	-43,1	-42,1	-51,8	-32,8	-44	-2,4
1997	-54,3	-61,5	-57,4	-58,8	-44,9	-53,7	-5,5
1998	-49,9	-59,3	-47,4	-59,4	-43,4	-46,7	-1,3
1999	-46,6	-57,9	-51	-57	-45,5	-36,6	-0,7
2000	-33,8	-42,3	-44,3	-46,4	-33,2	-6	10,6
2001	-6,6	-21,4	-7,2	-24,9	-1,7	-0,8	25,1
2002	-19,8	-40,5	-16,9	-26,7	-1,1	-13,8	14,6

2003	-18,8	-44,3	-33	-37,8	11,0	9,9	18,5
2004	-11,3	-33,8	-14,4	-44,3	3,8	-0,4	15,2
2005	5	-25	14,9	-32,1	24,9	12,2	23,5
2006	-11	-38,4	-9,2	-34,3	12,1	-3,7	-6,8
2007	-13,4	-41	-27,6	-46,4	-19	13,8	9,1
2008	0,1	-24,1	0,3	-38,6	-11,3	4,1	13
2009	5,5	-32,9	12,1	-31,8	-22,5	1,4	13,1
2010	7,8	-35,9	-7,8	-29,5	-4,4	17,9	18,6
2011	13,0	-24,8	-3,7	-39,6	-16,8	18,5	38,8
2012	*	*	*	*	*	*	*
2013	*	*	*	*	*	*	*

* – відсутні данні офіційної статистики.

Також стан рослинництва та тваринництва України за 1990-2011 роки, можна проаналізувати розглянувши графіки до табл.1 та до табл. 2 – рис. 1. «Аналіз рентабельності виробництва продукції

рослинництва в Україні, 1990-2011 роки» та рис. 2. «Аналіз рентабельності виробництва продукції тваринництва в Україні, 1990-2012 роки».

Рис. 1. Аналіз рентабельності виробництва продукції рослинництва в Україні, 1990-2011 роки

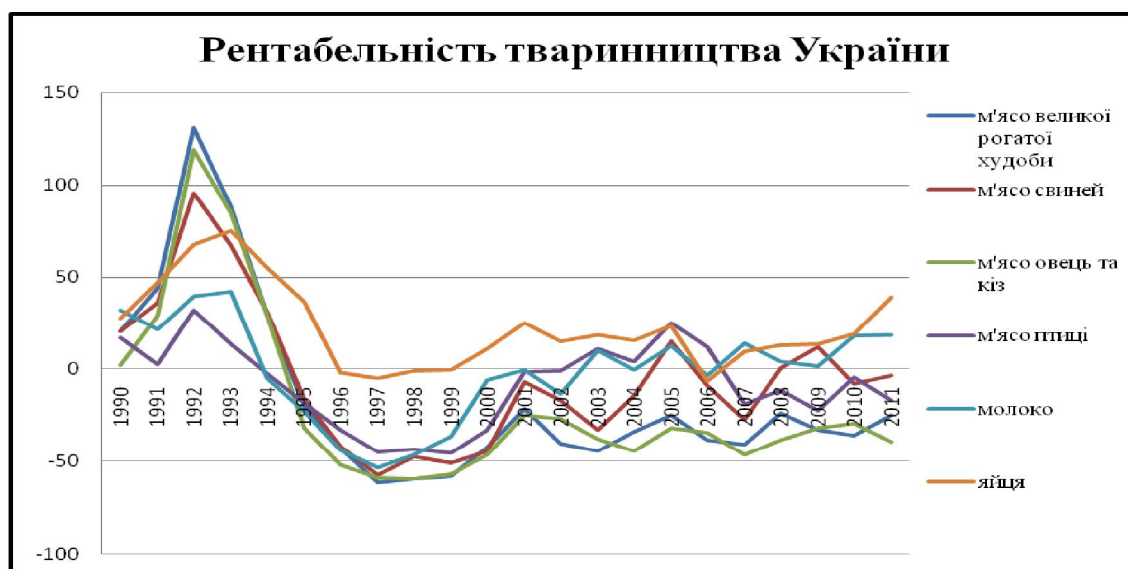

Рис. 2. Аналіз рентабельності виробництва продукції тваринництва в Україні, 1990-2012 роки

Звісно, таке положення справ зумовлено певними причинами, головною з яких є не належне ставлення уряду країни до робочого персоналу галузі сільського виробництва.

Як відомо, найважливішим фактором для проведення будь-якої ефективної та рентабельної діяльності є людські ресурси. Цим законом можна у певній мірі знехтувати у разі, якщо ми говоримо про високотехнологічну автоматизовану автомобільну галузь Японії або ж про перенасичений ринок трудових ресурсів Китаю.

Але в Україні існує зовсім інша ситуація. Природний приріст українського населення вже не перший рік рухається у від'ємній тенденції, а більшість громадян сільської місцевості, щорічно переїжджають на заробітки та постійне життя до міста.

Що стосується технологічного розвитку та автоматизації сільськогосподарського виробництва, безумовно позитивні зрушення є. Певний відсоток виробництва сільськогосподарської продукції є технологічно розвиненим та більш-менш автоматизованим, що збільшує дохідність цієї галузі та спрощує роботу працівників фермерських господарств. Але цей процес знаходиться на стадії зародження та до того ж розвивається не такими швидкими темпами, як бажалось би. Великі господарства мають можливість використовувати високотехнологічні засоби обробки землі, догляду за тваринництвом та багаторічними насадженнями, але більшість із них, належить іноземним інвесторам, тому капітал, отриманий від такої сільськогосподарської діяльності, майже в повному обсязі «упливає» за кордон. Фермерські господарства меншого обсягу не можуть дозволити собі придбання та обслуговування такого обладнання, тому змушені тяжко працювати за відносно невеликі кошти.

Таким чином, головною проблемою нинішнього становища сільськогосподарської галузі України є відсутність стимулів для проживання та праці громадян, селищних регіонів країни. Українці, що проживають на вищезазначеній території країни, не отримують належної соціальної та фінансової допомоги: відсутність шкіл, функціонуючих доріг, лікарень або хоча б можливостей лікаря дістатись до села у разі необхідності, відсутність робочих місць та достатньо функціонуючих трубопроводів – ось реальна ситуація, яка на сьогоднішній день існує для людського фактора сільськогосподарської галузі.

Ще однією з головних проблем сільськогосподарського виробництва є той факт, що сільськогосподарське виробництво є одним з найбільш ризикованих видів господарської діяльності. На рентабельність діяльності цієї галузі впливає дуже багато чинників. Основними з них є природно-кліматичні умови, забезпечення сільськогосподарських виробників необхідними фінансовими та матеріальними ресурсами, коливання цін на сільгосппродукцію та інше. З метою зменшення ризиків понесення

непередбачених збитків від проведення діяльності у галузі сільського господарства, необхідно розробляти деталізовані системи управління агроризиками, що допоможе забезпечити сталий розвиток дохідності сільського господарства. Така система, якщо і не повністю забезпечить уникнення непередбачених ризиків, то хоча б зменшить їх до мінімальних масштабів. У більшості європейських країн світу такі комплекси уникнення ризиків регулярно розробляються, оновлюються та поліпшуються далекоглядними підприємцями фермерських господарств. Що стосується України, то їй також не завадило б перейняти позитивний досвід іноземців у розвитку вищезазначеного елемента управління фермерськими господарствами.

Не менш негативно на розвиток сільськогосподарської галузі впливає експортна політика держави, яка дозволяє іноземним імпортерам скуповувати продукцію сільськогосподарського виробництва за заниженими цінами, у той час як українські постачальники продуктів харчування змушені купувати більш дорогий товар, що впливає на собівартість та високі ціни на продукцію на прилавках магазинів.

Висновки. Таким чином, на сьогодні галузь сільського господарства країни у всіх своїх аспектах має багато проблем, термінових до вирішення. Особливо така ситуація стосується питання покращення рівня життя у селищних регіонах нашої країни. Для поліпшення стану сільськогосподарської галузі України, до політики уряду щодо проблем сільського господарства необхідно внести такі правки:

1. Підвищити рівень життя на селі, шляхом створення нових робочих місць через відкриття великих фермерських господарств та створення соціально необхідних установ: школи, лікарні і т. д.
2. Впровадити більш детально розроблені пільги для громадян селищних регіонів країни щодо фінансування проведення ними сільськогосподарської діяльності, відкриття нових фермерських господарств.
3. Підтримувати вітчизняних виробників щодо проведення комерційної діяльності на території України, шляхом підвищення митних податків для іноземних товаровиробників та більш лояльного податкового ставлення до вітчизняних.
4. Розробка та поширення навчальної літератури щодо норм експлуатації земельних ділянок, догляду за худобою, а також рекомендацій, щодо управління фермерськими господарствами, контролем ризиків і т. д.
5. Впровадження нових аграрних реформ, які зможуть захистити права селян перед «земельними магнатами» та допоможуть підняти галузь сільськогосподарського виробництва на переважно новий рівень.

Вищезазначені заходи нададуть нового подиху галузі сільськогосподарського виробництва України та дозволять прискорити темпи розвитку не лише всередині країни, а й на фоні інших розвинених країн світового співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Закон України «Про фермерське господарство» від 2003 р. № 45 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
3. Кирилов Ю. С. Проблеми фермерських господарств Півдня / Ю. С. Кирилов, І. В. Осадчук. – Херсонський державний аграрний університет.
4. Міністерство Фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57447.
5. Ступень М. Основні тенденції розвитку сільськогосподарського комплексу України / М. Ступень, Р. Гулько, Н. Ступень, Н. Шпик. – Львівський національний аграрний університет.